

DIRBTINIS INTELEKTAS IR TIESOS NUSTATYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIAME PROCESĖ

Rimgaudas Statkus, Šarūnas Kilčiauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

III kurso studentai

Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius

El. paštas: rimgaudas.statkus@tf.stud.vu.lt; sarunas.kilciauskas@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius dr. Jurgis Bartkus

El. paštas: jurgis.bartkus@tf.vu.lt

Anotacija. Šiame straipsnyje nagrinėjamas santykis tarp filosofinių ir teisinių tiesos sampratų, apžvelgiama Lietuvos Respublikos teismų praktikoje taikomos tiesos sampratos raida ir ištiriama galima dirbtinio intelekto įtaka tolimesnei tiesos sampratos raidai Lietuvos Respublikos civiliniame procese.

Pagrindiniai žodžiai: tiesa, dirbtinis intelektas, materialioji tiesa, formalioji tiesa, objektyvioji tiesa, algoritmai, civilinis procesas.

Annotation. This article examines the relationship between philosophical and legal concepts of truth, reviews the development of the concept of truth as applied in the case law of the Republic of Lithuania and investigates the possible influence of artificial intelligence on the further development of the concept of truth in the civil procedure of the Republic of Lithuania.

Key words: truth, artificial intelligence, material truth, formal truth, objective truth, algorithms, civil procedure

Ivadas

„Quid est veritas?“

Šis Romos Judėjos provincijos valdytojo Poncijaus Piloto klausimas išlieka toks pat aktualus dabar kaip ir prieš daugiau nei 2000 metų. Nors tiesos sampratos klausimus daugiausiai tiria filosofijos disciplina, tačiau šie klausimai ne mažiau aktualūs ir teisininkams. Juk tam, kad būtų įmanoma įgyvendinti teisingumą, pirmiausia būtina

teisingai nustatyti faktinę tikrovę.¹ Vis dėlto, koks tiesos kriterijus turėtų būti taikomas iki galo nėra aišku. Natūraliai teisininkai atsakymo norėtų sulaukti iš šį klausimą tiriančių filosofų, tačiau, filosofijoje vieningo sutarimo tiesos klausimu nėra. Tai yra rimta problema. Jeigu filosofai gali leisti sau laikytis skirtingų tiesos supratimo koncepcijų, teisininkai tokios prabangos neturi, nes Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja teismą vykdyti teisingumą, o tam būtina nustatyti tiesą.

Lietuvos teismų praktikoje tiesos sampratos raida atspindi nuolat kintančią poziciją, kurioje materialioji tiesa dažniausiai įgyja svarbiausią vaidmenį. Nepaisant to, formali teisė ir procesinės taisyklės neretai tampa apribojimu, trukdančiu tiesą atskleisti pilnai.

Į tiesos paiešką daug sumaišties įnešė ir naujų technologijų atsiradimas. Dirbtinio intelekto taikymas teisiniame procese gali atverti galimybes efektyvesnei duomenų analizei ir įrodymų vertinimui, tačiau kartu taip pat gali pakurstyti naujas diskusijas dėl technologinių inovacijų teismo procese ir jų panaudojimo būdų.

Šio darbo **tikslas** yra ištirti tiesos teorijų reikšmę teisėje, Lietuvos teismų praktikoje taikomos tiesos sampratos raidą bei dirbtinio intelekto galimybes ir iššūkius tiesos nustatymo eigoje. Straipsnyje aptariamas esminių teisės principų, procesinių normų bei dirbtinio intelekto taikymo poveikis formaliosios, objektyviosios, ir materialiosios tiesos nustatymui Lietuvos civiliniame procese. Straipsnį sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje yra nagrinėjamos filosofinės ir teisinės tiesos teorijos. Antrojoje analizuojama Lietuvos teismų praktika bei doktrina siekiant nustatyti dominuojančią tiesos sampratą Lietuvos Respublikos civiliniame procese. Trečiojoje vertinama, ar dirbtinis intelektas gali daryti įtaką šios sampratos kaitai bei ar jis galėtų prisidėti prie tiesos nustatymo tiek kaip įrankis, tiek kaip teismo sprendimus priimančias subjektas.

Šio darbo **objektas** yra galimas dirbtinio intelekto pritaikymas nustatant tiesą Lietuvos Respublikos civiliniame procese.

Šio straipsnio **uždaviniai** yra šie:

1. Išnagrinėti pagrindines tiesos teorijas filosofijoje (korespondencijos, koherencijos, pragmatinė) ir teisėje (objektyviaja, materialiaja, formaliąja), bei jų sąsajas;
2. Apibendrinti Lietuvos teismų praktikos bei doktrinos išvalgas apie pripažintą tiesą Lietuvos civiliniame procese;
3. Įvertinti dirbtinio intelekto galimybes ir galimą poveikį tiesos sampratai ir jos nustatymui Lietuvos civiliniame procese, akcentuojant jį kaip teismo įrankį ir kaip sprendimą teismo vardu priimančią organą.

Darbe taikyti šie **metodai**: lyginamasis, teleologinis, istorinis, loginis. Istoriniu metodu siekiama išsiaiškinti tiesos sampratos raidą filosofijoje bei teisės moksle.

¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, p. 8.

Lyginamuoju metodu lyginami Lietuvos bei užsienio teisės aktai ir teismų praktika tiesos nustatymo procese klausimu. Teleologiniu metodu bandoma suprasti valstybės bei teismo siekius remiantis tam tikros tiesos samprata teismo proceso eigoje. Loginis metodas pasitelktas nagrinėjant civiliniame procese vartojamas tiesos sampratas ir jų suderinamumą su dirbtiniu intelektu bei galimą dirbtinio intelekto poveikį kiekvienai iš šių sampratų.

Šio darbo **originalumas** yra naujos temos – dirbtinio intelekto pritaikomumo – analizė tarpdisciplininame kontekste. Šiame straipsnyje tiriamos filosofinės tiesos teorijos bei jų sąsajos su Lietuvos civiliniam procesui ir civilinio proceso mokslui žinomomis tiesos sampratomis. Taip pat darbe yra vertinamas dirbtinio intelekto potencialas tiesos nustatymo procese, aptariant jo technologines galimybes, teisinius ir etinius iššūkius bei poveikį procesinių principų įgyvendinimui remiantis naujausiais doktriniais ir teismų praktikos šaltiniais. Yra siekiama sumažinti nežinomybę, būtent kaip (teigiamai, ar neigiamai) dirbtinis intelektas gali paveikti tiesos nustatymą civiliniame procese.

Ištyrimo laipsnis. Šio darbo tema yra dalinai išnagrinėta filosofijos ir teisės moksluose, tačiau jų tarpusavio sąsajos bei praktinis pritaikymas Lietuvos civiliniame procese nėra giliai ištirtas. Filosofinės tiesos teorijos, tokios kaip klasikinė, loginės darnos bei pragmatinė plačiai aptartos prof. Evaldo Nekrašo darbuose, tačiau jų reikšmė Lietuvos civilinės teisės procesui mokslinėje literatūroje aptariama ribotai. Tuo tarpu Lietuvos teisės mokslininkai, kaip Vytautas Nekrošius ir Žilvinas Terebeiza, daugiausia dėmesio skyrė materialiosios ir objektyviosios tiesos sampratų analizei bei procesinių principų – rungimosi, dispozityvumo ir operatyvumo – įtakai tiesos nustatymui, tačiau šios temos dažnai apsiriboja teorinėmis diskusijomis, be gilesnės praktinės jų sąsajos analizės.

Dirbtinio intelekto taikymas tiesos nustatymo procese taip pat išlieka mažai tyrinėtas Lietuvos kontekste, tam tikros įžvalgos dėl dirbtinio intelekto poveikio teismo procesui pateiktos naujuose Neringos Gaubienės ir Ž. Terebeizos publikacijose. Tarptautiniu mastu šią temą nagrinėja tokie mokslininkai kaip Kevin Ashley, kuris tiria dirbtinio intelekto naudojimą teisės aktų analizėje, bei Richard Susskind, aptariantis teisinių technologijų integraciją į teismo procesus. Lietuvoje šia tema diskutuojama fragmentiškai, dažniausiai akcentuojant technologinių naujovių reguliavimo būtinybę, bet ne praktinius sprendimus jų pritaikymui civilinėje teisėje. Todėl šis darbas, jungiantis filosofines, teises ir technologines perspektyvas, siekia užpildyti svarbią mokslinių tyrimų spragą, ypač Lietuvos civilinio proceso kontekste.

Literatūros apžvalga. Straipsnyje aptariama literatūra nagrinėja įvairias filosofines ir teises tiesos teorijas, Lietuvos civilinio proceso teisės doktriną ir teismų praktiką bei dirbtinio intelekto pritaikymo galimybes teismuose. Filosofinės tiesos teorijos aptarimo daliai buvo svarbūs E. Nekrašo darbai, kuriuose analizuojamos trys

pagrindinės teorijos: klasikinė, loginė darnos ir pragmatinė. Lietuvos civilinio proceso teisės moksle ir teismų praktikoje skiriamos trys pagrindinės tiesos sampratos: objektyvioji, formalioji ir materialioji. Apžvelgtuose Egidijos Tamošiūnienės, Ž. Terebeizos ir Artur Doržinkevič darbuose daug dėmesio skirta dirbtinio intelekto potencialui ir taikytinumui teismuose. Šiam darbui taip pat buvo aktualūs ir N. Gaubienės ir Cass R. Sunstein straipsniai apie dirbtinio intelekto keliamus etinius ir teisinius klausimus, ypač susijusius su galimu šališkumu ir gebėjimu priimti sprendimus pagal moralinius ir teisinius principus.

1. Filosofinės ir teisinės tiesos sampratos bei jų santykis

Antikos mąstytojai buvo įsitikinę, kad labiausiai filosofui turi rūpėti trys dalykai: Gėris, Grožis ir Tiesa.² Į klausimą, koks teiginys turėtų būti laikomas teisingu filosofai pateikė daug skirtingų atsakymų. Šiame straipsnyje bus analizuojamos trys populiariausios filosofinės tiesos teorijos: klasikinė (korespondencijos), loginė darnos (koherencijos) bei pragmatizmo.

Žymusis Aristotelis savo darbe Metafizika rašo, kad: *Sakyti apie tai, kas yra, kad nėra, arba apie tai, kas nėra, kad yra, yra netiesa, o sakyti apie tai, kas yra, kad yra, ir apie tai, ko nėra, kad nėra, yra tiesa.*³ Aristotelį laikęs autoritetu, panašaus požiūrio laikėsi ir Šv. Tomas Akvinietis. Jis teigė, kad *tiesa yra daikto ir minties atitikimas.*⁴ Apibendrinant abiejų šių žymių filosofų mintis teiginys laikomas teisingu, jeigu jis atitinka objektyvią tikrovę. Ši tiesos teorija vadinama klasikine, arba korespondencijos. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo paprasta ir aiški, ši tiesos samprata susiduria su didele problema. Iškyla klausimas, kaip nustatyti, kad teiginys atitinka tikrovę arba kaip žinoti, kad pasirinktas nustatymo kriterijus yra teisingas?⁵

Šią problemą bando išspręsti loginė darnos arba koherencijos tiesos teorijos šalininkai. Ši teorija sieja žinių teisingumą su jų loginių neprieštaringumu.⁶ Taigi, skirtingai negu klasikinėje tiesos sampratoje, kur teiginys laikomas teisingu, jeigu jis atitinka objektyvią tikrovę, koherencijos tiesos teorijoje teiginys laikomas teisingu, jeigu jis logiškai dera su kitais jau patvirtintais teiginiais ir jie kartu sudaro darnią sistemą. Tačiau ir ši tiesos teorija susiduria su problemomis. Gali būti sunku nustatyti sudėtingų teiginių sistemos neprieštaringumą, todėl dažnai pasitenkinama teiginiu,

² NEKRAŠAS, Evaldas (2008). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 121.

³ ARISTOTLE (n.d.). *Metaphysics*.

⁴ AQUINAS, Thomas (1947). *Summa Theologica*, p. 208.

⁵ NEKRAŠAS, Evaldas (2008). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 123.

⁶ NEKRAŠAS, Evaldas (2008). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 127.

jog kol kas sistemoje nebuvo susidurta su prieštaravimais, tačiau toks pasakymas abejonių, kad loginė sistema bus paneigta ateityje neišsklaido.⁷

Trečioji šiame straipsnyje aptariama tiesos teorija yra pragmatinė (pragmatizmo) tiesos teorija. Vienas iš žymiausių šios teorijos šalininkų yra XIX-XX a. amerikiečių filosofas William James. Jo požiūriu, žinių teisingumas yra glaudžiai susijęs su jų praktiniu naudingumu.⁸ Todėl iš principo tai yra visiška klasikinės tiesos sampratos priešingybė. Vadovaujantis pragmatine tiesos samprata nėra svarbu nustatyti, kas iš tikrųjų įvyko ir tai laikyti vienintele ir neginčijama tiesa. Pagal ją teisinga yra tai, kas atneša didžiausią naudą.

Šios filosofinės tiesos sampratos yra glaudžiai susijusios su teisinėmis tiesos sampratomis. Lietuvos teismų praktika bei doktrina išskiria tris pagrindines tokias sampratas: objektyviąją, materialiąją ir formaliąją.

Objektyviosios tiesos samprata reikalauja teismo išsiaiškinti, kas iš tikrųjų įvyko. Ši samprata įpareigoja teismą laikyti tiesa tik tokias faktines aplinkybes, kurios realiai ir objektyviai egzistuoja išoriniame pasaulyje bei ši tiesos samprata įpareigoja teismą būti aktyvų, t. y. savo iniciatyva rinkti įrodymus ir neapsiriboti tik byloje dalyvaujančių asmenų pateikta medžiaga. Tokios tiesos nustatymo siekiamybė buvo įtvirtinta Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame procese ir doktrinoje įprastai siejama su inkviziciniu teismu ir autoritarinėmis sanklodomis.⁹ Nepaisant to, Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese išlieka reikalavimas teismui nustatyti objektyvią tiesą. *Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir primantis teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, nagrinėti baudžiamąją bylą taip, kad joje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas.*¹⁰

Formalioji tiesos samprata dominuoja bendrosios teisės tradicijos šalyse kaip Jungtinės Amerikos Valstijos ar Jungtinė Karalystė ir yra grindžiama tik tais duomenimis, kuriuos pateikia byloje dalyvaujantys asmenys, o pats teismas aktyviai rinkti įrodymų negali. Siekiant nustatyti formaliąją tiesą, teismui, vertinant jam pa-

⁷ NEKRAŠAS, Evaldas (2008). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 132.

⁸ NEKRAŠAS, Evaldas (2008). *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

⁹ NEKROŠIUS, Vytautas ir BARTKUS, Jurgis (2024). *Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese*. Teisė, 132, p. 12.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, 7-254, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, 62-2353.

teikiamus duomenis, pakanka įsitikinti, labiau tikėtina, kad aplinkybė yra, nei, kad jos nėra. Žymus Jungtinių Amerikos Valstijų teisės mokslininkas Robert S. Summers formaliąją tiesą apibrėžė, kaip viską, kas yra nustatyta kaip faktas teisinius faktus nustatyti įgalinto asmens (teisėjo, prisiekusiųjų ar abiejų).¹¹ Kaip minėta, ši tiesos samprata yra būdinga bendrosios teisės tradicijai ir liberaliajai teisės mokyklai¹², todėl kontinentinės teisės tradicijos Lietuvos civiliniame procese, kuris paremtas socialine civilinio proceso mokykla¹³, formalioji tiesos samprata nėra aktuali.

Laikoma, kad byloje yra nustatyta materialioji tiesa, jeigu teismas, priimdamas byloje sprendimą yra visiškai arba beveik visiškai įsitikinęs bylai reikšmingų aplinkybių egzistavimu arba neegzistavimu.¹⁴ Materialiosios tiesos siekimas sukuria prielaidas ne taip griežtai laikytis įrodinėjimo taisyklių, jeigu to reikia dėl kažkokių vertybiškai orientuotų tikslų – kaip teismo pareigos ištirti bylos aplinkybes visapusiškai. Taigi, materialiosios tiesos įrodinėjimo tikslas nulemia aktyvesnę teismo veikimą procese, negu tikslas nustatyti formaliąją tiesą.¹⁵

Objektyvioji tiesos samprata labiausiai sietina su klasikine (korespondencijos) tiesos teorija. Jeigu laikome, kad teiginys yra teisingas tada, kai jis atitinka objektyvią tikrovę, vadinasi, turime nustatyti, kas yra ta objektyvi tikrovė. Teismo procese tai reiškia aktyvų teismo išitraukimą siekiant ištirti visus esamus įrodymus, įsitikinti jų patikimumu bei rinkti įrodymus savo iniciatyva, jog būtų tiksliai atkurta įvykių seka ir priimtas sprendimas būtų teisingas.

Formaliąją tiesą, autorių nuomone, reikėtų sieti tiek su loginės darnos tiesos teorija, tiek su pragmatine tiesos teorija. Visų pirma, loginės darnos teorija teigia, kad tiesa yra vieno teiginio suderinamumas su kitais teiginiais, kurie bendrai sudaro logiškai darnią visumą. R. Summers pažymi, kad formalioji tiesa yra grindžiama įrodymų leistinumo taisyklėmis, todėl teismo sprendimas remiasi tik tais įrodymais, kurie yra leistini. Taigi, net jei šie įrodymai ar jų visuma neatspindi objektyvios tiesos, bet yra tarpusavyje logiškai suderinti ir leistini, teismas priims sprendimą vadovaudamasis jais.¹⁶ Formalioji tiesa taip pat sietina ir su pragmatine tiesos teorija. Pastaroji teigia, jog tiesa yra tai, kas yra naudinga ir praktiškai veiksminga. Formalios tiesos pra-

¹¹ SUMMERS, Robert S. (1999). Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. *Cornell Law Faculty Publications*, 1186, p. 498.

¹² MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. (2020). *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 384.

¹³ NEKROŠIUS, Vytautas ir BARTKUS, Jurgis (2024). *Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese*. Teisė, 132, p. 12.

¹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. (2020). *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 384.

¹⁵ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, p. 12.

¹⁶ SUMMERS, Robert S. (1999). Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. *Cornell Law Faculty Publications*, 1186, p. 502.

gmatiskumas pasižymi tuo, jog ji nekelia tokio aukšto teismo įsitikinimo lygio kaip materialioji arba objektyvioji tiesos, o prioritetą teikia proceso efektyvumui bei galutinio sprendimo priėmimui. Formalioji tiesa remiasi tikimybių pusiausvyra.¹⁷ Vadinasi, teismas gali priimti sprendimą, net jeigu jo pasiektas įsitikinimo lygis yra tik 51 procentas prieš 49 procentus. Todėl, jeigu įrodymai yra leistini ir padeda minimaliai persverti teismo nuomonę, tiesa laikytina nustatyta.

O štai materialioji tiesa yra tarsi šių dviejų tiesų mišinys. Ji sietina su visomis trimis šiame straipsnyje aptariamomis tiesos teorijomis. Kaip jau išsiaiškinome, materialioji tiesa reikalauja, kad teismas pasiektų visišką arba beveik visišką įsitikinimo lygį. Taigi, iš esmės vadovaujantis materialiąja tiesa yra pripažįstamas klasikinės tiesos teorijos postulatų, kad teisingas yra toks teiginys, kuris iš tikrųjų atitinka realybę ir tai įmanomą nustatyti. Tačiau tuo pačiu, skirtingai negu objektyvioji tiesa, materialioji tiesa nekelia būtinybės pasiekti šimtaprocentinį įsitikinimo lygį, nes dažnu atveju procese tai yra tiesiog neįmanoma. Tokiu atveju teismui tenka įvertinti įrodymų visumą, jų suderinamumą tarpusavyje ir pasiekus beveik visišką įsitikinimo lygį priimti sprendimą.

2. Tiesos sampratų analizė Lietuvos Respublikos civiliniame procese

Kaip jau buvo aptarta pirmojoje straipsnio dalyje, Lietuvos civiliniam procesui yra žinomos trys skirtingos tiesos sąvokos – objektyvioji, formalioji ir materialioji. Šios sąvokos Lietuvos teisinėje literatūroje yra vartojamos gana skirtingai. Labiausiai nesutariama dėl objektyviosios tiesos sąvokos vartotinumą. Skirtingų autorių nuomonių tiesos sąvokų klausimu apžvalgą yra atlikusi G. Lastauskienė. Ji pažymi, jog tam tikri autoriai, pavyzdžiui, A. Vaišvila teigia, kad nenustačius objektyviosios tiesos neįmanoma įvykdyti teisingumo. Kiti autoriai, kaip G. Goda rašo, kad objektyviosios tiesos sąvoka teisiniame kontekste apskritai neturėtų būti vartojama, pažymint, kad tai iš ideologizuotos sovietinės teisinės sistemos atėjusi sąvoka.¹⁸ Kiti autoriai taip pat pažymi, kad objektyviosios tiesos samprata negali būti pripažįstama šiuolaikiniame civiliniame procese, nes ši tiesa ne tik nesuderinama su socialinio civilinio proceso modeliu, kuriuo paremtas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – CPK), bet ir paskelbus, kad įrodinėjimo tikslas yra nustatyti objektyviąją tiesą, iš karto reikėtų daryti išvadą, kad daugelyje bylų šis tikslas iš principo negali būti pasiekiamas, o pats teismas tokiais atvejais virsta tardomuoju organu.¹⁹ Apžvelgus

¹⁷ SUMMERS, Robert S. (1999). Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. *Cornell Law Faculty Publications*, 1186, p. 506.

¹⁸ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, p. 10.

¹⁹ NEKROŠIUS, Vytautas; BARTKUS, Jurgis (2024). Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese. *Teisė*, 132, p. 12.

skirtas nuomones dėl vertotinos tiesos sąvokos, galime pereiti prie tiesos sąvokos, kuri yra įtvirtinta Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos civiliniame procese yra įtvirtinta materialiosios tiesos samprata.²⁰ Materialiosios tiesos nustatymo tikslą įtvirtina CPK 176 straipsnio 1 dalis: *Įrodinėjimo tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja*. Lingvistinė šios nuostatos analizė leidžia teigti, kad pagrindinis įrodinėjimo tikslas yra teisėjo vidinis įsitikinimas, o vidinis įsitikinimas yra neatskiriamas ir esminis pagrįsto įsitikinimo standarto elementas.²¹

Vis dėlto, viskas nėra taip paprasta kaip atrodo. Nagrinėjant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką kartais galima pasimesti, nes visai nesenose bylose galima rasti vienas kitam prieštaraujančių išaiškinimų. Štai 2024 m. vasario 8 d. nutartimi byloje e3K-3-9-1075/2024 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad: *CPK 176 straipsnio 1 dalis nustato, kad įrodinėjimo tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir vertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Lietuvos civiliniame procese yra taikomas pagrįsto įsitikinimo standartas, kuris reikalauja, kad teisėjas būtų pagrįstai ir asmeniškai įsitikinęs dėl bylos faktinių aplinkybių. Pagrįstas įsitikinimas formuoja teisėjo vidinį tikrumą dėl bylos faktų. Šis standartas nereikalauja pašalinti visas abejones dėl bylos faktinių aplinkybių – teisėjas privalo turėti tokio laipsnio tikrumą, kuris tik pašalina esmines abejones, abejonių visiškai nepanaikindamas*.²² Toks išaiškinimas neabejotina suponuoja materialiosios tiesos nustatymo tikslą, nes nors iš teismo ir nereikalaujama pasiekti šimtaprocentinį įsitikinimo lygį, tačiau tuo pačiu teismui yra keliama pareiga pasiekti tokį įsitikinimo lygį, kuris būtų pagrįstas ir nebūtų paprasčiausiai paremtas 51-49 principu. Reikalavimas nustatyti materialiąją tiesą sutinkamas ir kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse.²³

Tačiau galima rasti ir visiškai priešingos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos: *Pažymėtina, kad įrodinėjimas civiliniame procese turi savo specifiką – nenustatyta, kad teismas gali daryti išvadą apie tam tikrų faktų buvimą tik tada, kai dėl jų egzistavimo absoliučiai nėra abejonių; išvadą apie faktų buvimą teismas civiliniame procese gali daryti ir tada, kai tam tikros abejonės dėl fakto buvimo išlieka, tačiau byloje esančių*

²⁰ MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. (2020). *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 385.

²¹ NEKROŠIUS, Vytautas; BARTKUS, Jurgis (2024). *Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese*. Teisė, 132, p. 14.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-1075/2023, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-74-381/2024, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-701/2025.

įrodymų visuma leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus; įrodymų pakankamumas civiliniame procese grindžiamas vadinamąja tikėtinumo taisykle (tikimybių pusiausvyros principu).²⁴ Štai toks teisės aiškinimas suponuotų formaliosios tiesos taikymą, kuri ir yra paremta 51-49 tikimybės taikymo principu.

Lietuvos teismų praktikoje ir doktrinoje dominuoja požiūris, kad Lietuvoje turi būti nustatinėjama materialioji tiesa, o teisėjas turi pasiekti pagrįsto įsitikinimo lygį. Vis dėl to praktikoje išlieka nuorodų, kurios primena labiau bendrosios teisės tradicijos valstybėms būdingą įrodinėjimo ir tiesos nustatymo sistemą, tačiau tokie nukrypimai nėra suderinami su socialine civilinio proceso mokykla, todėl turėtų būti vertinami atitinkamai.

3. Dirbtinio intelekto pritaikymas nustatant tiesą Lietuvos Respublikos civiliniame procese

Siekiant nustatyti, ar dirbtinis intelektas gali būti naudojamas dabartinėje civilinio proceso sistemoje visų pirma reikia suprasti, kad dirbtinis intelektas, nesvarbu ar tai būtų didelis kalbos modelis (angl. *large language model*) kaip *ChatGPT* ar mašininis mokymų grįšta sistema, šiuo metu mums tinkamai gali suteikti loginę-matematinę intelektinę pagalbą²⁵, tačiau negali pats kurti ar pasiekti prieš tai pateiktoje teismų praktikoje nurodyto vidinio įsitikinimo, nes jis negali iš tikrųjų suprasti, ir priimti sprendimų kaip gali žmogus.²⁶ Todėl, šiame darbe dirbtinis intelektas yra vertinamas kaip skaičiais paremtas darinys, nesvarbu, kokio tipo, formos ar veikimo jis bebūtų. Atsižvelgus į tai, reikia aptarti, kaip dirbtinis intelektas, kaip grynai loginis-matematinis objektas, gali padėti išaiškinti tiesą ir link kurios tiesos sampratos gali pastūmėti Lietuvos civilinio proceso teisės raidą.

Remiantis aktualia teisės doktrina, o taip pat ir Europos Sąjungos teisės lygmens dirbtinio intelekto reglamentavimu, dirbtinis intelektas tiesos išaiškinimo aspektu gali būti išskiriamas kaip: 1) darinys, pats vertinantis bylos faktines aplinkybes bei turimus duomenis ir padedantis priimti (arba priimantis) jo manymu teisingą sprendimą dėl bylos baigties; arba 2) teismo naudojamas įrankis tiesiai išaiškinti.

Autorių įsitikinimu, visavertis dirbtinio intelekto įgalinimas priimti sprendimus teisminiame procese būtų ne tik netinkamas siekiant išaiškint tikrąją tiesą civiliniame

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-296-969/2021.

²⁵ TAMOŠIŪNIENĖ, Eglė; TEREBEIZA, Živilė; DORŽINKEVIČ, Aleksandras (2024). The Possibility of Applying Artificial Intelligence in the Delivery of Justice by Courts. *Baltic Journal of Law & Politics*, 17(1), p. 217.

²⁶ TAMOŠIŪNIENĖ, Eglė; TEREBEIZA, Živilė; DORŽINKEVIČ, Aleksandras (2024). The Possibility of Applying Artificial Intelligence in the Delivery of Justice by Courts. *Baltic Journal of Law & Politics*, 17(1), p. 214.

procesė, bet ir visiškai nesuderinamas su Lietuvos Respublikos taikytina teise ir teisės principais. 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2024/1689²⁷, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės 61 konstatuojamoje dalyje nors ir užsimenama, kad dirbtinis intelektas *gali sustiprinti teisėjų gebėjimą priimti sprendimus*, tačiau vis tiek uždraudžiama valstybėms narėms sudaryti tokią aplinką, kur teismo sprendimus priimtų ne žmogus. Toks draudimas nėra stebinantis įsivertinus ir esminių civilinio proceso teisės principų turinį. Visų pirma, N. Gaubienės, E. Tamošiūnienės ir kituose moksliniuose darbuose yra nurodoma, kad dirbtinio intelekto integravimas į teismo procesą keltų abejonių dėl dirbtinio intelekto įprogramuoto šališkumo rizikos²⁸, o tai sudarytų problemų įrodant arbitro nešališkumą remiantis objektyviuoju teisėjo asmens nepriklausomumo ir nešališkumo kriterijumi, suformuluotu Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendime, priimtame byloje *Daktaras prieš Lietuvą*.²⁹

CPK 6 straipsnis *Teisingumą vykdo tik teismai vadovaudamiesi asmenų lygybės įstatymui ir teismui principu* perkelia konstitucinį teisingumo principą į civilinio proceso įstatymą. Šis principas, be kitų ko reikalauja, kad teismas, priimdamas sprendimą valstybės vardu atsižvelgtų ne tik į įstatymą, bet ir moralines vertybes, kaip gėris ir blogis, žmoniškumas, protingumas ir sąžiningumas.³⁰ Visi šie įvardinti bruožai, kaip aptarta anksčiau, negali būti naudojami apibūdinti dirbtiniam intelektui, kadangi nei viena iš šių vertybių negali būti įvertinama matematinėje skalėje ar atkartojama tam tikroje nulių ir vienetų kombinacijoje. Taigi, dėl dabartinio europinio teisinio reguliavimo ir pamatinių civilinio proceso teisės principų, Lietuvos Respublikoje dirbtinis intelektas negali pats išsiaiškinti tiesos ir priimti teismo sprendimo. Beliau įvertinti dirbtinio intelekto, išimtinai kaip matematinio įrankio, galimybes nustatant tiesą ir jo įtaką vyraujančiai tiesos sampratai mūsų civiliniame procese.

Prieš tai minėtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689 ne tik nedraudžia, bet ir palaiko dirbtinio intelekto, kaip pagalbos priemonės, naudojimą teismo procese. Atsižvelgiant į dabartinio dirbtinio intelekto galimybes atlikti techninius ar mechaninius darbus (kaip dokumentų apibendrinimas ar atsakymų juose paieška) gerokai greičiau nei įprastas žmogus ir į tai, kad Lietuvos teismai ap-

²⁷ 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas). OL L, 2024/1689, 2024-07-12.

²⁸ GAUBIENĖ, Neringa (2024). Can Artificial Intelligence Engage in the Practice of Law as the Art of Good and Justice? *Filosofija. Sociologija*, 35(2 Special), p. 60.

²⁹ Daktaras prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 42095/98, [2000-01-11].

³⁰ VALANČIUS, Virgilijus ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I tomas. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia.

kraunami didelėmis medžiagos apimtimis, kuri turi būti įvertinta, o laiko ir žmogiškųjų išteklių teismams ypatingai trūksta, yra pagrįsta mokslininkų nuomonė, kad evoliucionuojant dirbtiniam intelektui, teisinį darbą dirbantys asmenys, taip pat ir teisėjai, turi pasitelkti dirbtinį intelektą viena ar kita forma.³¹ Dideli kalbos modeliai yra ypač naudingi kai reikia apibendrinti teisės aktus ar kitus dokumentus, taip pat, kai reikia dokumentus versti iš ar į įvairias kalbas. Tačiau kai kurių teisę praktikuojančių žmonių darbų, pavyzdžiui, teismų praktikos paieškos ir analizės, šiuo metu dirbtinis intelektas perimti negali. Dabartinis dirbtinis intelektas yra linkęs *išsigalvoti* teismų praktiką, precedentus, faktines aplinkybes, taip pat bylų numerius ir jų pavadinimus. Remiantis pakankamai aktualiais moksliniais tyrimais, *ChatGPT 3.5 versija* vadinamųjų *teisinių haliucinacijų* patiria apytiksliai 69 procentus kartų, o *Llama 2*, net iki 88 procentų kartų.³² Toks statistiškai aukštas netikslumas kelia abejonų dėl dirbtinio intelekto galimybės pačiam susirasti bylai reikalingos medžiagos, todėl yra daroma prielaida, kad dirbtinis intelektas gali būti efektyviai ir užtikrintai naudojamas tik jam pateikus teisės aktus ar dokumentus rankiniu būdu.

Taip pat reiktų atsižvelgti ir į tai, kad, teismų praktikoje yra reikalaujama, kad teisėjai nagrinėjant bylą neturėtų jokių išankstinių įsitikinimų dėl šalių ar kitų aplinkybių, kurie nulemtų tam tikrų faktinių aplinkybių nenagrinėjimą ar išankstinę prezumpciją.³³ Būtent čia kyla dar viena problema pasitelkiant dirbtinį intelektą kaip įrankį, jis yra linkęs į išankstinį šališkumą remiantis istoriniais jo turimais duomenimis.³⁴ Tai reiškia, kad siekiant objektyviai įvertinti turimus duomenis, teismas dirbtinį intelektą kaip didelius kalbos modelius turi iš esmės *išvalyti* nuo visų prieš tai turėtų duomenų, įgytų nagrinėjant ankstesnes bylas ir *mokyti* jį iš naujo, nurodant aktuales dokumentus ir kaip jie turėtų būti vertinami. Šis dirbtinio intelekto trūkumas mums padeda suprasti, kad jurisprudenciją atitinkantis dirbtinis intelektas gali padėti teisėjui tik tiek, kiek teisėjas nurodo ir tik taip, kaip pastarasis nurodo padėti.

Išanalizavus dabartinį dirbtinio intelekto naudojimą, jo galimybes ir ribas, galima įvertinti, kaip jis gali priartinti teismus prie vienos ar kitos tiesos sampratos, apibrėžtos doktrinoje ir teismų praktikoje.

Kaip kalbėta pirmoje straipsnio dalyje, objektyvioji tiesa reiškia teisėjų suaktyvėjimą ir didesnio kiekio informacijos sukaupimą siekiant išsiaiškinti tai, kas iš tikrųjų įvyko,

³¹ GAUBIENĖ, Neringa (2024). Can Artificial Intelligence Engage in the Practice of Law as the Art of Good and Justice? *Filosofija. Sociologija*, 35(2 Special), p. 55.

³² DAHL, Matthew; MAGESH, Varun; SUZGUN, Mirac ir kt. (2024). Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. *Journal of Legal Analysis*, 16(1), 64–93, p. 1.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64-916/2021.

³⁴ GAUBIENĖ, Neringa (2024). Can Artificial Intelligence Engage in the Practice of Law as the Art of Good and Justice? *Filosofija. Sociologija*, 35(2 Special), p. 60.

o tai reiškia bene šimtaprocentinį tam tikros bylai reikšmingos aplinkybės atkūrimą,³⁵ kuris, remiantis teisės mokslininkų išvadomis yra apskritai neįmanomas.³⁶ Kaip minėta anksčiau, dabartinis dirbtinis intelektas nėra pakankamai patikimas leidžiant jam pačiam rasti informaciją, *inter alia* ir ginčui dėl fakto teisingai išspręsti reikalingus duomenis. Todėl jis naudingas yra tiek, kiek jam daro įtakos pats teismas jį naudodamas, jam pats nurodydamas ar suteikdamas informaciją. Tai reiškia, kad dirbtinis intelektas dabartiniu savo pajėgumu nepadėtų teisėjams priartėti prie objektyviosios tiesos ir paneigti teisės mokslininkų padarytų išvadų dėl objektyvios tiesos išsiaiškinimo galimybės. Dirbtinis intelektas teismui siekiant išsiaiškinti tiesą gali lemti priartėjimą tik prie formaliosios arba materialiosios tiesos standarto.

Esminis skirtumas tarp formaliosios ir materialiosios tiesos sampratų, kaip aprašyta pirmojoje šio darbo dalyje, yra tai, kad formalioji tiesa yra tai, kas yra labiau tikėtina nei ne, o materialioji tiesa reiškia, kad teismas teisingais laiko tuos faktus ar teiginius, kuriais yra visiškai ar beveik visiškai įsitikinęs. Teismas, siekdamas būti *visiškai įsitikinęs, ar beveik visiškai įsitikinęs*, tai yra, nustatinėdamas materialią tiesą, yra saistomas pareigos ištirti *visus* ginčui reikšmingus duomenis. Lietuvoje vykdoma teismų reforma.³⁷ parodo, kad teisėjų darbo krūviai didžiuliai, o tai reiškia, kad trūksta laiko išsamiai išnagrinėti ginčui svarbius duomenis. Kadangi dirbtinis intelektas gali apdoroti ir sisteminti didelį kiekį duomenų, jo dėka teisėjai galėtų greičiau susipažinti su daugiau duomenų ir juos įvertinti. Nes šiuo metu būtent didžiulių darbo krūvių teisėjų ne visada racionaliai apdoroja informaciją.³⁸ Tai gali nulemti ir nevisiškai teisingą vidinį įsitikinimą, įtvirtintą CPK 176 straipsnyje ir doktrinoje, atskleidžiančioje materialiosios tiesos sampratą. Autorių nuomone, dirbtinis intelektas mažindamas teisėjų krūvį, gali padėti objektyviau įsivertinti duomenis ir eliminuoti nuovargio fiziologinių faktorių. Dirbtinio intelekto dėka gali sumažėti teisėjo pašoninis šališkumas. Harvardo teisės mokyklos profesorius Cass R. Sunstein kaip vieną iš pašoninio šališkumo formų yra įvardinęs *dabartinio nusižengimo šališkumą* (angl. *current offense bias*), kuris reiškia, kad kaltinamajam, kuris nėra linkęs į recidyvą, tačiau yra kaltinamas sunkiu nusikaltimu, teisėjas yra linkęs skirti sunkesnę bausmę nei kaltinamajam, kuris kaltinamas lengvu nusikaltimu, tačiau yra linkęs į recidyvą.³⁹

³⁵ DRIUKAS, Artūras ir VALANČIUS, Virgilijus (2006). *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 559.

³⁶ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, p. 12.

³⁷ Lietuvos Respublikos apylinkių teismų įsteigimo ir jų veiklos teritorijų nustatymo įstatymo Nr. I-2375 pakeitimo įstatymo Nr. XIV-2136 2 ir 3 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2024 m. birželio 25 d. Nr. XIV-2800. TAR, 2024, 12131.

³⁸ MACEINA, Tomas; VALICKAS, Gintautas (2019). Teisėjų sprendimų priėmimas: intuityvus ir racionalus informacijos apdorojimas. *Teisė*, 110, 61–79, p. 62.

³⁹ SUNSTEIN, Cass R. (2019). Algorithms, Correcting Biases. *Social Research: An International Quarterly*, 86(2), 499–511, p. 501.

Anot profesoriaus, būtent algoritmu grįstas dirbtinis intelektas padėtų išvengti tokios problemos.⁴⁰

Kita vertus, didelis teisėjų krūvis ir tam tikrų ginčo nagrinėjimo aspektų automatizavimas pasitelkiant dirbtinį intelektą gali nulemti priartėjimą prie formaliosios tiesos standarto. Perduodant darbus dirbtiniam intelektui gali būti mažiau gilinamasi į teismui pateikiamos informacijos subtilybes, pavyzdžiui, kodėl yra pažeisti įrodymų leistinumų reikalavimai. Lietuvos civilinio proceso jurisprudencijoje teisėjams yra suteikiami gan platūs įgaliojimai nukrypti nuo įstatymo nustatytų reikalavimų įrodymų leistinumui, o teisės mokslininkų manymu, tai yra svarbu siekiant išsiaiškinti materialią tiesą ir atsiriboti nuo formaliosios tiesos standarto.⁴¹ Taigi, kuo dažniau bus naudojamas dirbtinis intelektas vertinant, ar duomenys pateikti teisėtai ir teisingai, tuo mažiau tikėtina, kad teisėjas gilinsis į tai, kodėl buvo pažeisti įrodymų leistinumų procesiniai reikalavimai, atmes pateiktus duomenis ir nesinaudos įstatymo bei jurisprudencijos suteiktomis galimybėmis išsiaiškinti materialią tiesą apsiribodamas tikėtinumu, tai yra – formaliąja tiesa.

Dirbtinis intelektas, toks, kokį mes turime dabar, gali būti tinkamai naudojamas tik kaip įrankis vertinant teismo turimą medžiagą siekiant nustatyti tiesą civiliniame procese. Dirbtinis intelektas pats efektyviai ir patikimai rinkti teismui reikalingos informacijos negali, tačiau gali pagal teisėjo reikalavimus tinkamai apdirbti jam suteiktus duomenis ir padėti teisėjams efektyviau susitvarkyti su dideliu darbo krūviu. Mažesnis teisėjų nuovargis ir pašąmoninio šališkumo pašalinimas leistų priimti fizinių ar psichologinių aplinkybių nepaveiktas išvadas ir tinkamai įgyvendinti CPK 176 straipsnyje įtvirtintą vidinio įsitikinimo standartą, taip efektyviau įgyvendinant materialiosios tiesos standartą. Tačiau atsakingai nepamatuotas ir neįvertintas dirbtinio intelekto naudojimas civiliniame procese taip pat reikštų vis dažnesnį formalų aplinkybių vertinimą, lemiantį priartėjimą prie bendrosios teisės tradicijai giminingos formaliosios tiesos sampratos, o tai būtų nesuderinama su socialinio civilinio proceso mokykla, kurios pagrindu ir yra sukurtas Lietuvos civilinio proceso kodeksas.

Išvados

1. Tiek filosofinės, tiek teisinės tiesos sampratos nurodo esminius kriterijus teisingam sprendimui priimti. Pagal klasikinę (korespondencijos) tiesos teoriją tiesa yra tai, kas atitinka objektyvią tikrovę. Loginės darnos (koherencijos) teorija akcentuoja vienų aplinkybių patvirtinimą kitomis. Pragmatizmo teorijoje tiesa yra tai, kas yra naudinga. Lietuvos teisės moksle bei teismų praktikoje šios filosofinės koncepcijos

⁴⁰ SUNSTEIN, Cass R. (2019). Algorithms, Correcting Biases. *Social Research: An International Quarterly*, 86(2), 499–511, p. 508.

⁴¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, p. 13.

atsispindi per tris pagrindines tiesos sampratas: objektyviąją, formaliąją ir materialiąją. Objektyvioji tiesos samprata reikalauja ištirti ir atkurti kas iš tikro buvo, tai be abejo atitinka klasikinės tiesos teorijos šalininkų požiūrį. Formalioji tiesos samprata, paremta leistinu įrodymų rinkimu ir jų logišku suderinamumu tarpusavyje, siejasi tiek su koherencijos, tiek su pragmatizmo principais, pabrėždama proceso efektyvumą bei logiškumą. Materialioji tiesos samprata, kaip šių dviejų modelių mišinys, reikalauja visiško arba beveik visiško teisėjo įsitikinimo, pripažįstant, kad absoliučiai objektyvios tiesos nustatymas dažnai yra nepasiekiamas.

2. Lietuvos civiliniame procese turėtų būti siekiama nustatyti materialiąją tiesą, kuri reikalauja, kad teisėjas pasiektų pagrįstą, asmeninį įsitikinimą dėl byloje esančių faktinių aplinkybių, remiantis išsamiai įvertintais įrodymais. Teisinėje literatūroje egzistuoja įvairių nuomonių dėl materialiosios, objektyviosios ir formaliosios tiesos sampratų, kurios iš esmės atspindi skirtingus įrodinėjimo bei sprendimų priėmimo principus. Nors kai kurie autoriai pabrėžia, kad objektyviosios tiesos siekis yra būtinas teisingumui, kiti kritikuoja šią sąvoką kaip ideologizuotą, kuri neturėtų būti taikoma šiuolaikiniame civiliniame procese. O štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje retai, bet pasitaiko interpretacijų, kurios primena formaliajai tiesai būdingą įrodymų vertinimą, pagrįstą tikimybių pusiausvyros principu, tačiau tokios nukrypimai nėra suderinami su socialinio civilinio proceso modeliu. Vis dėlto, dominuojanti pozicija tiek mokslinėje doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje yra, kad Lietuvos civiliniame procese turi būti siekiama nustatyti materialiąją tiesą.
3. Remiantis tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvos Respublikoje įtvirtintu reguliavimu, dirbtinis intelektas negali perimti teisėjo vaidmens priimant sprendimus, tačiau jo, kaip įrankio, įtaka būtų reikšminga mažinant teisėjų darbų krūvius ir eliminuojant galimą šališkumą. Tai užtikrintų materialiosios tiesos standarto įgyvendinimą Lietuvos Respublikos civiliniame procese. Tačiau egzistuoja ir tam tikros rizikos – pernelyg didelė teisėjo darbo automatizacija galėtų lemti, kad teisėjai, per daug pasitikėdami potencialiai klaidas darančiu, dirbtiniu intelektu, apsiribotų formaliu įrodymų vertinimu ir taip nepasiektų materialiosios tiesos reikalaujamo pagrįsto įsitikinimo. Todėl dirbtinis intelektas gali atnešti naudos siekiant giliau įtvirtinti materialiosios tiesos standartą tik tol, kol jis bus taikomas kaip pagalbinis įrankis, kuris yra nuolat kritiškai vertinamas paties teisėjo ir naudojamas saikingai.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai

1. 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai

- (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas). E-OJ L.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, 36-1340.
 3. Lietuvos Respublikos apylinkių teismų įsteigimo ir jų veiklos teritorijų nustatymo įstatymo Nr. I-2375 pakeitimo įstatymo Nr. XIV-2136 2 ir 3 straipsnių pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 12131.

Specialioji literatūra

4. ARISTOTLE. *Metaphysics*. The Internet Classics Archive [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.html> [žiūrėta 2025 sausio 6 d.].
5. AQUINAS, Thomas. (1947). *Summa Theologica* [interaktyvus], Benziger Bros. Prieiga per internetą: <https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa?queryID=32999418&resultID=686> [žiūrėta 2025 m. vasario 11 d.].
6. DAHL, Matthew; MAGESH, Varun; SUZGUN, Mirac *et al.* (2024). Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. *Journal of Legal Analysis*, 16(1), 64-93, p. 1, <https://doi.org/10.1093/jla/laae003>.
7. GAUBIENĖ, Neringa. (2024). Can Artificial Intelligence Engage in the Practice of Law as the Art of Good and Justice? *Filosofija. Sociologija*, 35(2 Special), 54-63, <https://doi.org/10.6001/fil-soc.2024.35.2Priedas.Special-Issue.6>.
8. GODA, Gintaras., Kazlauskas, Marcelis., Kuonis, Pranas. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
9. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, 8-20, <https://doi.org/10.15388/Teise.2023.128.1>.
10. MACEINA, Tomas., VALICKAS, Gintautas. (2019). Teisėjų sprendimų priėmimas: intuityvus ir racionalus informacijos apdorojimas. *Teisė*, 110, 61-79, <https://doi.org/10.15388/Teise.2019.110.4>.
11. MIKELĖNAS, Valentinas *et al.* (2020). *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
12. NEKRAŠAS, Evaldas. (2008). *Filosofijos įvadas : vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Antrojo leidimo ketvirtasis tiražas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
13. NEKROŠIUS, Vytautas.; BARTKUS, Jurgis. (2024). Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese. *Teisė*, 132, 8-9, <https://doi.org/10.15388/Teise.2024.132.1>.
14. SUMMERS, Robert. S. (1999). Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. Cornell Law Faculty Publications. 1186, <https://scholarship.law.cornell.edu/facpub/1186>.
15. SUNSTEIN, Cass. R. (2019) Algorithms, Correcting Biases. *Social Research: An International Quarterly*, 86(2), 499-511, <https://dx.doi.org/10.1353/sor.2019.0024>.

16. TAMOŠIŪNIENĖ, Egidija; TEREBEIZA, Žilvinas; DORŽINKEVIČ, Artur (2024). The Possibility of Applying Artificial Intelligence in the Delivery of Justice by Courts. *Baltic Journal of Law & Politics*, 17(1), 207–222. <https://doi.org/10.2478/bjlp-2024-0010>.
17. VALANČIUS, Virgilijus., DRIUKAS, Artūras. (2006). *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
18. VALANČIUS, Virgilijus. ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I tomas. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia.

Teismų praktika

19. Daktaras prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 42095/98, [2000-01-11].
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. Valstybės žinios, 7-254.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas. Valstybės žinios, 62-2353.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64-916/2021.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-296-969/2021.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-1075/2023.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-74-381/2024.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-124-403/2024.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-701/2025.

DIRBTINIS INTELEKTAS IR TIESOS NUSTATYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIAME PROCESU

SANTRAUKA

Klausimas, kas yra tikroji tiesa, išlieka toks pat aktualus dabar kaip ir prieš daugiau nei 2000 metų. Nors tiesos sampratos klausimus daugiausiai tiria filosofijos disciplina, tačiau šie klausimai ne mažiau aktualūs bei ypač svarbūs ir teisininkams. Lietuvos teismų praktikoje tiesos sampratos raida atspindi nuolat kintančią poziciją, kurioje materialioji tiesa dažniausiai įgyja svarbiausią vaidmenį. Nepaisant to, formali teisė ir procesinės taisyklės neretai tampa apribojimu, trukdančiu atskleisti tiesą.

Darbe yra aptariamas filosofinių ir teisinių tiesos sampratų santykis, Lietuvos teismų praktikoje taikomas tiesos standartas ir nagrinėjama galima dirbtinio intelekto įtaka tiesos sampratos pokyčiams Lietuvos Respublikos civiliniame procese.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE DETERMINATION OF PROOF IN CIVIL PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

SUMMARY

The question of what is real truth remains as relevant now as it was more than 2000 years ago. While the questions of the concept of truth are mainly addressed by the discipline of philosophy, they are equally relevant and of particular importance to legal practitioners. In Lithuanian jurisprudence, the development of the concept of truth reflects a constantly changing position in which material truth is often given a central role. Nevertheless, formal law and procedural rules often become a constraint that hinders the full disclosure of truth.

The paper discusses the relationship between philosophical and legal concepts of truth, the standard of truth applied in Lithuanian case law and the possible influence of artificial intelligence on the changes in the concept of truth in the civil procedure of the Republic of Lithuania.